

MŰVÉSZETI PROGRAMOK ÉS MŰVÉSZETTERÁPIA BÖRTÖN- KÖRNYEZETBEN

A művészet mint kreatív kifejezőmód hosszú múltra tekint vissza, és alapvető alkotóeleme a börtönkörnyezetnek. A fogvatartottak alkotásai tetten érhetőek többek között falfestményekben, illetve rajzokban, tetoválásokban, kidekorált borítékokban, zsebkendőkben. Ezek a művészi megnyilvánulások tulajdonképpen a „szökés” lehetőségét biztosítják a fogvatartottaknak a zárt, ingerszegény közegből és az agresszió, a felgyülemlett impulzusok feloldására, azoktól való megtisztulásra is szolgálnak. Brandreth megfogalmazásával élve, a művészet népszerűsége a büntetés-végrehajtási intézetekben annak is köszönhető, hogy a fogvatartottak nemcsak a tanárok, hanem a többi fogvatartott elismerését is kivívhatják, így megszűnnek „csak egy másik fogvatartott lenni”. A művészet ezen túlmenően képes humanizálni a börtönkörnyezetet, így magukat a fogvatartottakat, illetve a börtön személyzetet is.

Art has a long history as a creative form of expression and is an essential component of the prison environment. Creations of the prisoners are present as wall paintings and drawings, tattoos, decorated envelopes and handkerchiefs. These artistic expressions provide for a symbolic way to “escape” from the closed and poor in stimuli environment, and also serve for the release and dissolving of aggression and of pent-up impulses, and for their purification as well. Brandreth cites that the reason for the popularity of the arts in prison is also that inmates may receive admiration not only from their teacher but also from other inmates and therefore they may cease to be “just another inmate”. Furthermore art is capable of humanizing the prison environment, the inmates themselves and the penitentiary personnel as well.

Bevezetés

A fogvatartottak számára szervezett művészeti programokkal elsőként az Amerikai Egyesült Államokban találkozhatunk, ahol az ilyen jellegű kezdeményezések közel 40 évre nyúlnak vissza. *Eloise Smith* – a Kaliforniai Művészeti Tanács igazgatójaként – ugyanis már 1977-ben megálmodott, illetve meg is valósított egy kísérleti művészeti programot annak igazolására, hogy a művészet által a fogvatartottak megtanulhatnak dolgozni, ami kihatással lesz önbecsülésükre, emberi méltóságukra. A projektben hivatásos művészek kis csoportja segítette a fogvatartottakat olyan foglalkozásokkal, amelyek teret adtak a festészetnek, a rajzolásnak, a kerámia-készítésnek, a bőrmunkáknak, az ékszerkészítésnek és a költészetnek is. Mind a művészek, mind pedig a börtönszemélyzet felfigyelt arra, hogy a fogvatartottak körében csökkent a feszültség, illetve az erőszak. A kezdeményezés sikerét mi sem bizonyította jobban, mint hogy 1980-ban megszerezték a szenátor támogatását is, aki 400.000 dollárral megnövelte az állami költségvetést annak érdekében, hogy az összeget a büntetés-végrehajtási intézetek művészeti programokra fordítsák.¹

A kísérleti program modellként szolgált, és számos tanulmány² világitott rá arra, hogy a művészet kedvező hatással van a fogvatartottakra. Így például a szociológus *Brewster*³ kimutatta, hogy a művészeti programokban részt vevő fogvatartottak körében csökkentek a fegyelmi vétségek, másrészt a program nyújtotta előnyök felülmúlták a költségeket.⁴ *Brewster* kutatása általános meglepetést okozott, melynek nyomán állami szinten, vizuális művészeti kiállításon mutatták be a börtönkötözőket több mint 50.000 embernek.⁵

Ugyancsak fontos mérőföldkő volt a kaliforniai büntetés-végrehajtás 1987-es vizsgálata,⁶ amely igazolta, hogy azon fogvatartottak körében, akik részt vettek a felkínált művészeti programokban, szignifikánsan javultak a visszaesési mutatók. Ezek a pozitív megnyilvánulások sok büntetés-végrehajtási intézetet ösztönöztek arra, hogy művészeti programokat alkalmazzanak a fogvatartottak körében. Így például Philadelphiában megengedték a fogvatartottaknak, hogy városzerte a falfelületekre fessenek (mural painting).⁷

Ugyanakkor ezekkel a kezdeményezésekkel párhuzamosan egyre népszerűbbé vált az a gondolat, hogy a fogvatartottak meg nem érdemelt privilégiumokat és szolgáltatásokat kapnak. Ettől kezdve e kedvezmények/szolgáltatások visszaszorítása fontos politikai célkitűzéssé vált, így a művészeti programok támogatottsága hanyatlásnak indult. A tudósközösségek (kutatók, tanárok, művészek, terapeuták, tanács-

1 Brewster, L. (2012) p. 2-3.; <http://cac.ca.gov/arts-in-corrections/LegHearingMay2013/4-research%20a.%20brewster.pdf>

2 A Prison Arts Resource Project által 2014-ben kiadott bibliográfia alapján több mint 48 tanulmány értékelte a művészeti programok hatását a börtönkörnyezetben. Gardner, A., Hager, L. L., Hillman, G. (2014)

3 Brewster, L. (1983)

4 A művészet költséghatékonyágának értékelése napjainkban megosztó, avagy a programok sikere nem feltétlenül a pénzügyi megtérüléssel mérhető. Bővebben Hughes, Jenny (2005) p. 37.

5 Messner, M. (2013) p. 15-16.

6 California Arts in Corrections (1987)

7 Messner, M. (2013) p. 16.

adók) fontos feladatuknak tekintették, hogy igazolják munkáikban a művészeti tevékenység hasznosságát a börtönkörnyezetben.⁸

A művészeti programok és előnyös vonásaik

A művészeti tevékenység a börtönkörnyezetben részint művészeti oktatáson, illetve művészeti programokon alapul, másrészt pedig ebben a közegben is megjelenik az úgynevezett művészetterápia. Utóbbi a pszichoterápia egy típusa, amely a művészetet és a művészi közeget használja arra, hogy segítsen az embereknek kifejezni gondolataikat és érzelmeiket. Háttérben az a gondolat áll, hogy a művészet – mint egyfajta kommunikációs csatorna – hasznos lehet azok számára, akiknek nehézséget jelent az érzelmek verbális kifejezése. Így különösen jól alkalmazható a mentális egészségügyi problémákkal vagy a tanulási nehézségekkel küzdők körében, ahogy a büntetés-végrehajtási környezetben is. A börtönnépességre gyakorta jellemző alacsony verbális képesség és iskolázottság, az írástudatlanság, valamint a mentális egészségügyi problémák hatványozott volta a végrehajtás során így még inkább indokolhatja használatát.⁹

Fontos utalni arra is, hogy a művészetterápia nem azonosítható a művészeti programmal, tekintettel arra, hogy eltérnek egymástól céljukat, struktúrájukat, illetve végrehajtásukat tekintve. A művészetterápia esetén ugyanis a résztvevő személyes fejlődése, gyógyulása van a középpontban, és ehhez képest a művészeti alkotás másodlagos. Ezzel szemben a művészeti programok alapvető célja az alkotás, egy darabka művészet létrehozása. Struktúráját tekintve a művészetterápia szakképzett terapeutákat igényel, akik a kreatív kifejezőmódot használják a kezeléshez, a gyógyulási folyamathoz, illetve a diagnózishoz, mégpedig saját diagnosztikai eszköztárral. A művészeti programok esetében a foglalkozásokat oktatók vagy művészek vezetik, akik számára az alkotás folyamata a döntő, így művészeti alkotások létrehozásában, a különféle technikák elsajátításában segítik a résztvevőket, azaz nincs diagnosztizálás, ahogy nem beszélhetünk célzatos gyógyításról sem.¹⁰ Noha a művészet már önmagában is egyfajta terápia, a művészetterápia kevésbé spontán, sokkal inkább kontrollált.¹¹

Az e tárgykörben végzett kutatások azt igazolják, hogy mind az egészségügyi modellként működő művészetterápiának, mind pedig a művészeti programoknak/oktatásnak mint egyfajta terápiának számtalan előnyös vonása van. E kedvező hatásokat a szakirodalom négy fő kategóriába sorolja. Így különbség tehető *terápiás* és *oktatási/nevelési* előnyök között, illetve az előnyök jelentkezhetnek a *fogvatartó intézetek* és a *társadalom* vonatkozásában is. Más megközelítésben az előnyök lehetnek közvetle-

8 Johnson, L. M. (2009) p. 292. Johnson azt is igazolta, hogy a művészet által nyújtott lehetőségek hasznosíthatók már a fogdáknak is. Johnson, L. M. (2007) pp. 66-84.

9 Murphy nemcsak rámutatott arra, hogy a börtönkörnyezetben áthidalandó szakadék tátong a személyzet és a fogvatartottak, illetve a társadalom és a börtön között, hanem egyúttal feltette azt a kérdést is, hogy vajon a híd szerepét maga a művészetterápia vagy a terapeuta tölti-e be? Murphy, Julie (1994), hivatkozva: Klugman, S. (2001) pp.103-104.

10 Messner, M. (2013) p. 15.

11 Djurichkovic, A. (2011) p. 7.

nek, mint például a fogvatartott íráskészségének javulása, valamint közvetettek, mint a szociális készségek javulása (az önbizalom növekedése, közösségi munkavégzés).¹²

Terápiás előnyök

A *terápiás előnyöket* elsőként *Liebmann* foglalta össze 1994-ben.¹³ Így a szerző egyrészt a kulcsfontosságúnak tekinti, hogy a művészet kommunikációs forma lehet azok számára, akiknek gondjaik vannak a verbális kommunikáció terén. Másrészt a híd szerepét töltheti be a „terapeuta” és a „beteg” között, akik közösen tudják megoldani azokat a kérdéseket, amelyek egyébként a beteg számára kellemetlenek. A művészet mindemellett „önfelfedezés” és önkifejezés is. Alkalmas lehet továbbá arra, hogy kifejezze, kezelje és adott esetben meg is szabadítsa az olyan destruktív érzésektől, mint például a düh, az agresszió. Nem utolsósorban pedig egy aktív elfoglaltság, amely konkrét alkotásban is testet ölt, és lehetővé teszi a kreativitást.

Gussak 1997-ben¹⁴ ugyancsak kiemeli, hogy a terápia egy további lehetőséget nyújt azok számára, akik szegényes műveltséggel és verbális kommunikációs készséggel rendelkeznek. Emellett magát a művészetet titkos fegyvernek titulálta, mondván, megvan az a képessége, hogy „elrejtse” a terápiás eljárást, lehetővé téve a páciensnek a megtorlástól való félelem nélküli önkifejezést.¹⁵ Nézete szerint a művészet azon túlmenően, hogy a börtönkörnyezet és az azon kívüli kultúra által elfogadott módon biztosítja az önkifejezést, egyúttal csökkentheti a patológiás tüneteket, illetve javíthatja a közérzetet is. *Gussak*, noha a terápia előnyeit mindkét nem tekintetében igazolta,¹⁶ rámutatott arra is, hogy a női fogvatartottak hangulatát a terápia még kedvezőbben képes befolyásolni, mint a férfiakét. Ennek hátterében feltételezése szerint vagy a csoportterápiára, vagy önmagában az alternatív terápiára való nagyobb fogékonyságuk állt.¹⁷

Hall arra helyezte a hangsúlyt, hogy a hangosan ki nem mondható dolgok biztonságosabban elmesélhetők színekkel, vonalakkal, formákkal, azaz művészeti alkotások által.¹⁸

A művészet abban is segítséget nyújthat, hogy felfedezhetőek legyenek az antiszociális magatartást kiváltó mögöttes mozgatók és attitűdök,¹⁹ a drámaterápia során alkalmazott szerepjátékok pedig alkalmasak lehetnek az áldozat/sértett nézőpontjának megértésére.²⁰ A skóciai Némó Színház névre elkeresztelt művészeti szervezet, amely neve ellenére vizuális művészeti, zenei programokkal, filmekkel, kreatív írással is segíti a fogvatartottakat, egyebek mellett azt igazolta, hogy a művészeti képzé-

12 Allen, K., Shaw, P., Hall, J. (2004), hivatkozva: Nugent, B., Loucks, N. (2011) p. 358.

13 Liebmann, M. (1994)

14 Gussak, D. (1997a) pp. 1-12.

15 Gussak, D. (1997b) p. 61.

16 Gussak, D. (2004) pp. 245-259.; Gussak, D. (2006) pp. 188-198.; Gussak, D. (2009a) pp. 5-12.

17 Gussak, D. (2009b) pp. 202-207.

18 Hall, N. (1997), hivatkozva: Johnson, L. M. (2009) p. 295.

19 Laing, J. (2008) p. 118.

20 Sivapalan, H. (2015) p. 5.

sek gyakorlati készségek elsajátítását is eredményezték – többek között – a színészet, filmkészítés, szöveggönyv-írás területén.²¹

A szakirodalom ugyancsak terápiás előnyként tartja számon a szerfüggőségekkel, a traumás gyermekkori élményekkel kapcsolatos problémák leküzdését a művészet által.²² A terápia révén ugyanis a traumás élmények, illetve az azokra adott reakciók egyaránt feltárhatók.²³ A művészetterápiának köszönhetően kezelhetővé váltak a fiatalokú fiú fogvatartottak indulati kitörései is. A kézzelfogható művészeti alkotásokban tetten érhetőek voltak az érzelmi megnyilvánulások, így adott esetben a düh, a harag, ami alkalmasnak mutatkozott a fájdalom csillapítására.²⁴ A művészetterápia rövid távú feladata, célja lehet így a szabadságelvonás tartama alatt a fogvatartott magatartásának pozitív irányú befolyásolása.²⁵

Day és *Onorato* ugyancsak sikeresen alkalmazott művészetterápiát szexuális, fizikai és érzelmi abúzuson átesett női fogvatartottak körében.²⁶ *Mosel-Gussak* egy paranoid skizofréniával diagnosztizált fogvatartottnál ért el eredményeket a terápia révén. Így javultak a beteg társas kapcsolatai, már képes volt meghallgatni a társai véleményét, és megérteni, hogy milyen képességek szükségesek a sikeres közösségi érvényesüléshez.²⁷ *Day* és *Onorato* arra is rámutatott, hogy a művészet hasznos lehet a közvetlen krízishelyzetek csillapításában, illetve alkalmas lehet azok kiszűrésére, akik az önkárosítás, öngyilkosság veszélyének vannak kitéve. Az önpusztító érzések művészet általi kinyilvánítása ezáltal első lépése lehet az öngyilkosság megelőzésének.²⁸

Val tanulmánya arról számolt be, hogy a művészetterápia által a többszörösen hátrányos helyzetben lévő HIV-pozitív fogvatartottak is kifejezheték érzéseiket a betegségükkel, a bezártsággal és a börtönélettel kapcsolatban.²⁹

A művészeti programoknak, illetve terápiának köszönhetően több szerző³⁰ is eredményként értékelte a családi kapcsolatok javulását. A fogvatartottak a művészeti alkotásokkal a verbálisan nehezen kifejezhető gondolataikat, érzéseiket tudták közvetíteni, és mint egyfajta ajándékot átnyújtani családtagjaiknak. A családi kötelékek fontosságát alátámasztva nem ritkák a családok számára szervezett kiállítások sem.

Oktatási/nevelési előnyök

Előljáróban leszögezhető, hogy a hagyományos oktatási programokkal szemben a művészeti programok alacsony műveltségi szinttel, illetve verbális kommunikációs készséggel rendelkező fogvatartottak esetén is működőképeseek lehetnek. Így amíg a korábbi tanulmányok sikertelensége gyakorta felelevenedik a számtan, vagy az írás-

21 Anderson, K. (2015) p. 6.

22 Williams, R. M.-C. (2003) p. 10.

23 Coulter, M. A. (2014) p. 148.; Hastilow, S., Coyle, T. (2008) pp. 134-147.

24 Pittam, S. (2008) pp. 87-101.

25 Sivapalan, H. (2015) p. 5.

26 Day, E., Onorato, G. (1997) pp. 127-152.

27 Mosel-Gussak, D. (1997) pp. 152-162.

28 Day, E., Onorato, G. (1989) p. 147.

29 Val, B. (1998) pp. 127-140.

30 Murphy, J. (1994); Riches, C. (1994); Boswell, G., Wedge, P., Price, A. (2004)

olvasás során, addig a művészet nyújtotta lehetőségek sikerélményt, önmegvalósítást jelenthetnek a fogvatartott számára.³¹

Napjainkban egyre többen osztják azt a nézetet, hogy azok az oktatási programok, amelyek kizárólag az alapkészségek fejlesztésére, illetve az egyén kognitív képességére helyezik a hangsúlyt, kevésbé szolgálják a rehabilitációt, szemben azokkal, amelyek magukban foglalják a művészeti képzéseket is.

A művészeti tevékenység előnyeit boncolgatva *Johnson* kifejtette,³² hogy a művészet börtönkörnyezetben való alkalmazása nem pusztán rekreációs privilégiumként fogható fel, tekintettel arra, hogy fontos helyet foglal el a börtönoktatási tantervekben is. Mivel pedig az oktatás nagyban hozzájárulhat az egyéni fejlődéshez, így a művészeti oktatás szoros kapcsolatban áll a művészetterápiával. A művészet képes a gondolkodás egyfajta újszerű és kreatív módjának megteremtésére, és ezzel elősegítheti a fogvatartott sikeres visszailleszkedését.

Brewster a sikeres visszailleszkedésen túlmenően alapvető jelentőségűnek tekinti, hogy a művészeti programok által megszerzett önbizalom és önbecsülés hozzásegítheti a fogvatartottakat a tanulás folytatásához.³³ Ezt példázza, hogy Pennsylvániában a művészeti programot és az úgynevezett kreatív írást egybekapcsolták az alapszintű oktatási programmal, amely egyúttal számítógépes ismereteket is tartalmazott.³⁴ *Anderson* és *Overy* ugyancsak arról számolt be, hogy a művészeti program befejezését követően a fiatalokú fogvatartottak más oktatási programokra is jelentkeztek.³⁵ *Tett* és *kollégái* kutatása³⁶ szintén azt igazolta, hogy a művészeti projektekben való részvételnek köszönhetően sikerült felépíteni egy hatékony tanulási kultúrát, illetve bátorítani a fogvatartottakat az írásos, illetve verbális készségek javítására. Nem utolsósorban megfigyelhető volt, hogy a résztvevők megtanultak hatékonyabban együtt dolgozni, és támogatni egymást.

Hughes ugyancsak rámutatott, hogy a művészeti programok nemcsak a jogsértések visszaszorításában bizonyulhatnak hasznosnak, hanem egyúttal hozzájárulnak az oktatásba való újbóli bekapcsolódáshoz, és támogatják a személyes és szociális fejlődést.³⁷

Clements a művészeti oktatás népszerűségét öt érveléssel támasztotta alá. Így egyszerűen hangoztatta, hogy az oktatás dinamikus biztonságot teremt. Azáltal ugyanis, hogy a fogvatartottak nem unatkoznak, hanem érdeklődésüknek megfelelő elfoglaltságot találnak, a rend, a biztonság könnyebben fenntartható. A művészet ezen túlmenően az oktatási rendszerből kikerülő rabok számára az oktatásba való újbóli bekapcsolódásként is értelmezhető. Harmadsorban a kreativitás, az új szemléletmód egybevág a rehabilitációs igényekkel. A művészet továbbá lehetőséget kínál a fogvatartott számára, hogy kifejezze önmagát, illetve az önbizalom-növelő hatása mellett segít a kommunikációban, a saját, valamint más emberek ötleteinek, kultúrájának

31 Brewster, L. (2014) p. 3.

32 Johnson, L. M. (2009) p. 292. és Johnson, L. M. (2008) p. 104.

33 Brewster, L. (2014) p. 3.

34 Johnson, L. M. (2008) p. 105.

35 Anderson, K., Overy, K. (2010) pp. 47-64.

36 Tett et al. (2012) pp. 171-185.

37 Hughes, J. (2005) p. 10.

értékelésében, megbecsülésében. Ötödikként pedig a művészet képessé teheti az elítélteket arra, hogy hasznos, dolgos polgárokká váljanak.³⁸

Előnyök a végrehajtási intézetek irányításában

A művészet által nyújtott előnyök nemcsak a fogvatartott oldalán jelentkezhetnek, hanem ezeket a pozitív vonásokat a fogvatartó intézetek is kamatoztatni tudják. *Gussak* kutatás-sorozata például arra is rámutatott, hogy a fogvatartottak hangulatjavulása mellett javultak a résztvevők interakciói is egyrészt a társaikkal, másrészt pedig a végrehajtási személyzettel.

Nugent és Loucks női fogvatartottak körében végzett vizsgálata azt is szemléltette, hogy a művészeti programba bevont külföldi fogvatartottak számára a művészet a beilleszkedés egy sajátos módját jelentette: a korábban csak egymással érintkező kínai nők már elvegyültek a többiekkel, kölcsönösen tanították egymást.³⁹

A kutatások azt igazolták, hogy a művészeti programokban való részvétel joga a szabályok betartására, a személyi állománnyal való jó kapcsolat kialakítására ösztönözte a fogvatartottakat. Azáltal tehát, hogy a művészeti programok képesek voltak visszaszorítani a fogvatartottak fegyvelemsértéseit, csökkent a feszültség, az erőszak, unalom helyett hasznos elfoglaltsággal telt az idő, így nemcsak a fogvatartottak, hanem a személyi állomány életminősége is javult. A jobban kezelhető fogvatartottaknak köszönhetően egy kevésbé fegyelmező és költségeket megtakarító börtönkörnyezet jött létre, avagy igazolódott, hogy a „boldogabb fogvatartottak olcsóbb fogvatartottak”.⁴⁰

Előnyök a társadalom számára

A művészeti programok – a fentiekén túlmenően – értékesek lehetnek a helyi közösségek, illetve a társadalom számára is. Egyrésztől ugyanis a művészeti programok magukban rejthetik a visszaesés csökkentésének lehetőségét, ha általa a motivált fogvatartottak képesek ellenállni a bűnözésnek. *Duguid és Pawson* például egy kanadai művészeti program kapcsán állapította meg, hogy a vizsgálatukba vont azon fogvatartottak 75%-a, akik két szemeszteren keresztül legalább két kurzuson vettek részt sikeresen, elkerülte a visszaesést a szabadulást követő 3 éven belül.⁴¹

Fontos tényező továbbá, hogy a művészeti programok segíthetnek a fogvatartottaknak a könnyebb visszaailleszkedésben. *Paul és Cook-Vesely* tanulmányukban⁴² arra utaltak, hogy azok a programok, amelyekben például önkéntesek látják el a tanári feladatokat, jobban szolgálják a fogvatartottak rehabilitációját, tekintettel arra, hogy a művészeti ismeretek mellett olyan készségeket (kommunikációs, konfliktusmegoldó technikák) tudnak átadni, amelyek a börtönön kívüli világban elengedhetet-

38 Clements, P. (2004) p. 173.

39 Nugent, B., Loucks, N. (2011) p. 364.

40 Djurichkovic, A. (2011) p. 13.

41 Duguid & Pawson (1998) pp. 470-495. hivatkozva: Hughes, J. (2005) p. 36.

42 Paul, J., Cook-Vesely, K. (2010) p. 19.

lenek. Hasonlóképpen, a művészetet és a közösségi szolgálatot elegyítő programok szintén lehetőséget nyújthatnak a fogvatartottaknak egyfajta szimbolikus jóvátételre a művészeti alkotás, illetve az abba befektetett idő által. Külön kiemelendők azok a kezdeményezések, amelyekben a fogvatartottak művészeti alkotásai múzeumokban, galériákban kerülnek kiállításra, avagy értékesítik azokat a társadalomban. Utóbbira lehet példa az a louisianai börtönművészeti és képzőművészeti fesztivál, amely eladásra kínál kézműves művészeti alkotásokat. Ugyancsak fontos szerepet töltenek be a fogvatartottak újbóli munkába állását szorgalmazó programok, így megemlíthető a Philadelphiai Mural Art Program, amelynek keretében a kurzuson részt vevő fogvatartottak szabadulásuk után munkát is kaphatnak.⁴³

Természetesen a társadalommal való kapcsolatot újrafelvetését szolgálják a fogvatartottak által előadott zenei darabok, színi előadások, a fogvatartottak prózai alkotásainak, verseinek nyilvános felolvasásai is. Ezek a rendezvények tehát segíthetnek a fogvatartottaknak abban, hogy visszataláljanak a társadalomba, felépítsék kapcsolataikat. Mivel a sikeres visszailleszkedésnek fontos eleme az előítéletek, sztereotípiák megváltoztatása, ezért a művészet, a művészeti programok a közösség nyitottabb, befogadóbb szemléletéhez járulhatnak hozzá.

A művészeti programok kihívásai

A művészeti programokban rejlő igen szerteágazó előnyök, lehetőségek hangoztatása mellett, napjainkban megfigyelhető a művészet és a művészeti programok börtönkörnyezetben történő visszafogott alkalmazása. Így például, míg Hollandiában az 1990-es években még a büntetés-végrehajtási intézetek 95%-a kínált valamilyen művészeti tevékenységet, addig jelenleg igen megosztó a kép: vagy nagyon kis figyelmet szentelnek rá, vagy virágzó művészeti tevékenység zajlik. Utóbbi esetben is jellemző azonban, hogy a képzések meghatározott fogvatartotti körre fókuszálnak, így például a pszichiátriai problémákkal vagy függőséggel küzdőkre. Ebből adódóan a művészeti programokban való részvétel lehetősége általánosságban véve a fogvatartottak számára beszűkült.⁴⁴

A művészet támogatottságát számos tényező befolyásolja. Így például gátló körülmény a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfoaltsága, ezzel párhuzamosan a személyi állomány alacsony létszáma, az erőforrások korlátozottsága. Mindamellet az a felfogás, hogy az adóízetők pénzéből ne költsenek a fogvatartottak művészeti tevékenységére, ugyancsak megfigyelhető. Így például az angliai Whitemoor büntetés-végrehajtási intézetben 2008-ban ilyen okból került megszüntetésre az egyébként tíz évig sikeresen működő vígjáték kurzus.⁴⁵ *Nugent* és *Loucks*⁴⁶ a legfőbb korlátnak éppen magát a punitív közvéleményt jelölte meg. Azok ugyanis, akik ragaszkodnak a punitív szemlélethez, sokkal inkább gyanakvóbbak a kreatív tevékenységekkel szemben. Nem ritkák az olyan megközelítések, amelyek a fogvatartottak elkényeztetésé-

43 Djurichkovic, A. (2011) pp. 22-23.

44 Messner, M. (2013) p. 17.

45 Parkes, R., Bilby, C. (2010) p. 101.

46 Nugent, B., Loucks, N. (2011) p. 367.

ről, avagy arról szólnak, hogy az elítéltek nem érdemlik meg a művészeti programokat. Ennek háttérében gyakorta az áll, hogy a művészet rehabilitáló funkciójáról nincsenek meggyőződve, helyette egyfajta hobbiként, unaloműzőként tekintenek rá. Mindemellett a büntetés-végrehajtási intézetek számára is gyakorta csak az jelenti a motivációt, hogy a művészeti programok által fenntartsák, vagy javítsák az intézet rendjét, biztonságát.⁴⁷

Felhasznált irodalom

- Allen, K. – Shaw, P. – Hall, J. (2004): The art of rehabilitation: attitudes to offenders' involvement in the arts. London, Rethinking Crime and Punishment, Esmée Fairbairn Foundation.
- Anderson, Kirstin – Overy, Katie (2010): Engaging Scottish young offenders in education through music and art. *International Journal of Community Music* 2010/1.
- Anderson, Kirstin (2015): Ex Nemo ad Aliquis "From Nobody to Somebody". Theatre Nemo's role in Scottish Prisons. http://theatrenemo.org/wp-content/uploads/2015/07/Ex-Nemo-ad-Aliquis_online-version.pdf
- Boswell, Gwyneth – Wedge, Peter – Price, Avril (2004): The impact of fathers inside: An OLSU and safe ground parenting course for male prisoners at HMP Ashwell. Norwich: University of East Anglia.
- Breiner, Mary J. et al (2011): Creating an art therapy anger management protocol for male inmates through a collaborative relationship. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* August 23.
- Brewster, Larry (1983): An evaluation of the arts-in-corrections program of the California department of corrections. San Jose, CA: San Jose State University.
- Brewster, Larry (2012): Qualitative study of the California arts-in-corrections program. University of San Francisco, <http://cac.ca.gov/arts-in-corrections/LegHearingMay2013/4-research%20a.%20brewster.pdf>

⁴⁷ Djurichkovic, A. (2011) p. 14.

- Brewster, Larry (2014): The impact of prison arts programs on inmate attitudes and behavior: a quantitative evaluation. *Justice Policy Journal*, 2014/2.
- California Arts in Corrections: Research synopsis on parole outcomes for Arts-in-Corrections participants paroled December, 1980 February, 1987. Sacramento.
- Clements, Paul (2004): The rehabilitative role of arts education in prison: accommodation or enlightenments? *International Journal of Art & Design Education* 2004/2.
- Coulter, M. Annette (2014): Working as an art therapist with offenders. In Hogan – Coulter: The introductory guide to art therapy: experiential teaching and learning for students and practitioners. Routledge, London and New York.
- Day, Elizabeth – Onorato, Greg (1989): Making art in a jail setting. In Wadson – Durkin – Perach (Eds.): *Advances in art therapy*. New York, Wiley & Sons.
- Day, Elizabeth – Onorato, Greg (1997): Surviving one's sentence: Art therapy with incarcerated trauma survivors. In Gussak – Virshup (eds.): *Drawing time: art therapy in prisons and other correctional settings*. Chicago, Magnolia Street Publishers.
- Djurichkovic, Alexandra (2011): Art in prisons. A literature review of the philosophies and impacts of visual arts programs for correctional populations. University of Technology Sydney.
- Duguid & Pawson (1998): Education, Change and Transformation: The Prison Experience. *Evaluation Review* 1998/4.
- Gardner, Amanda – Hager, Lori L. – Hillman, Grady (2014): Prison Arts Resource Project. An annotated bibliography.
- Gussak, David (2004): Art therapy with prison inmates: a pilot study. *The Arts in Psychotherapy* 31
- Gussak, David: Breaking through barriers (1997a): Advantages of art therapy in prison. In Gussak & Virshup (Eds.): *Drawing time: art therapy in prisons and other correctional settings*. Magnolia Street Publishers, Chicago, 1997.
- Gussak, David (2006): Effects of art therapy with prison inmates: a follow-up study. *The Arts in Psychotherapy* 33
- Gussak, David (2009a): The effects of art therapy on male and female inmates: Advancing the research base. *The Arts in Psychotherapy* 36
- Gussak, David (2009b): Comparing the effectiveness of art therapy on depression and locus of control of male and female inmates. *The Arts in Psychotherapy* 36
- Gussak, David (1997b): The ultimate hidden weapon: art therapy and the compromise option. In Gussak & Virshup (Eds.): *Drawing time: art therapy in prisons and other correctional settings*. Magnolia Street Publishers, Chicago, 1997.
- Hall, N. (1997): Creativity & incarceration: The purpose of art in prison culture. In Gussak & Virshup (Eds.): *Drawing time: art therapy in prisons and other correctional settings*. Magnolia Street Publishers, Chicago.
- Hastilow, Simon – Coyle, Terri (2008): Avoided anger: art and music therapy in a medium-secure setting. In Liebmann (Ed.): *Art therapy and anger*. Jessica Kingsley Publishers. London and Philadelphia.
- Hughes, Jenny (2005): *Doing the Arts Justice. A Review of Research Literature, Practice and Theory*. The Unit for the Arts and Offenders Centre for Applied Theatre Research.

- Johnson, Lee Michael (2008): A place for art in a prison: art as a tool for rehabilitation and management. *Southwest Journal of Criminal Justice* 2008, Vol. 5(2).
- Johnson, Lee Michael (2007): Jail wall drawings and jail art programs: invaluable tools for corrections. *International Journal of Criminal Justice Sciences* 2007/2.
- Johnson, Lee Michael (2009): Utility of Arts in Corrections. In K. Jaishankar (Ed.): *International Perspectives on Crime and Justice*. Cambridge Scholars Publishing.
- Klugman, Sydney (2001): From education to art therapy. In Milner & Palmer (Eds.): *Counselling: The Bacp Counselling. Reader Volume Two*, Sage, London.
- Laing, Joyce (2008): Art therapy in prisons. In Dalley (Ed.): *Art as therapy. An introduction to the use of art as a therapeutic technique*. Routledge, London, New York.
- Liebmann, Marian (1994): Introduction. In Liebmann (Ed.): *Art therapy with offenders*. Jessica Kingsley Publishers Ltd., Bristol.
- Messner, Maria (2013): *Art Programs in Prison: An Impact Study of Twelve Inmates in the Netherlands*. Bachelor's Extended Thesis, University College Utrecht, Spring 2013.
- Mosel-Gussak, Dorrie (1997): Easing the transition from prison to the community. In Gussak – Virshup (eds.): *Drawing time: art therapy in prisons and other correctional settings*. Chicago, Magnolia Street Publishers.
- Murphy, Julie (1994): Mists in the darkness: art therapy with long-term prisoners in a high security prison – a therapeutic paradox. In Liebmann (Ed.): *Art therapy with offenders*. Jessica Kingsley Publishers Ltd., Bristol.
- Nugent, Brieger – Loucks, Nancy (2011): The arts and prisoners: experiences of creative rehabilitation. *The Howard Journal* Vol. 50. No. 4. 2011.
- Parkes, Rose – Bilby, Charlotte (2010): The courage to create: the role of artistic and spiritual activities in prisons. *The Howard Journal* Vol. 49 No. 2. May 2010.
- Paul, John – Cook-Vesely, Kathryn (2010): Art behind bars: an examination of the correctional setting as an 'art world'. *Critical Issues in Justice and Politics*. 2010/2.
- Pittam, Sue (2008): Inside-out/outside-in: art therapy with young male offenders in prison. In Liebmann (Ed.): *Art therapy and anger*. Jessica Kingsley Publishers. London and Philadelphia.
- Riches, C. (1994): The hidden therapy of a prison art education programme. In Liebmann (Ed.): *Art therapy with offenders*. Jessica Kingsley Publishers Ltd., Bristol.
- Sivapalan, Haran (2015): *Arts and vulanerable people: examining the evidence base*. Lemos & Crane ideasforaction.
- Tett et al. (2012): Learning, rehabilitation and the arts in prisons: a Scottish case study. *Studies in the Education of Adults* 2012/2.
- Val, Beaver (1998): The butterfly garden: art therapy with HIV/AIDS prisoners. In Pratt – Wood (Eds.): *Art Therapy in Palliative Care: The Creative Response*. Routledge, New York.
- Williams, Rachel Marie-Crane (2003): Introduction. In Williams, R. M.: *Teaching the arts behind bars*. Boston, Northeastern University Press.